

Вітер С.А.¹

Методичні аспекти формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах

¹ Вітер Світлана Анатоліївна, аспірант лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

Анотація. У статті проведено узагальнення методики формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах. Проаналізовано чинники, які доводять необхідність впровадження і систематичного використання в навчальному процесі інтерактивних методів навчання. Наведено конкретні приклади використання методів інтерактивного навчання при викладанні дисципліни «Економіка підприємства» в аграрних ВНЗ I-II рівня акредитації.

Ключові слова: економічна компетентність, молодший спеціаліст, фахова підготовка, методика формування економічної компетентності, інтерактивне навчання.

Процеси глобалізації економіки, активний розвиток інформаційних технологій та інтеграція української системи вищої професійної освіти у світовий освітній простір посилюють вимоги до підвищення якості фахової підготовки майбутніх економістів, у тому числі агропромислового сектору економіки.

Наразі важливим аспектом модернізації освіти виступає компетентнісна парадигма професійної підготовки фахівців. Більшість складових компетентності фахівця формуються і розвиваються в процесі навчання у вищих навчальних закладах. Тому, формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки – це шлях до вирішення суперечностей між суспільними вимогами до рівня кваліфікації фахівців та їхньою недостатньою підготовленістю, рівнями теоретичної і практичної підготовленості випускників, а також освітніми завданнями щодо формування особистості сучасного фахівця і організацією навчально-виховного процесу в аграрних коледжах. У зв'язку з цим актуалізується потреба удосконалення форм і методів навчання, орієнтація при цьому не на запам'ятовування і просте механічне відтворення, а на глибоке розуміння матеріалу, уміння застосовувати його на практиці.

Теоретичні засади застосування сучасних технологій у навчальному процесі вищої школи розкрито у багатьох працях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема З.Н. Барсукової, А.А. Вербицького, О.В. Козлова, С.О. Сисоевої, Ю.П. Сидоренко, Н.А. Суміної, Н.Ю. Ушакової та ін. Важливий внесок у дослідження проблем впровадження і використання активних методів навчання зробили низка науковців, серед яких варто зазначити: О.В. Басва, Д.С. Губар, І.Я. Лернер, А.П. Панфілова, В.Я. Платонов, О.І. Пометун, А.І. Посторонко, Л.С. Рибалко, О.А. Слатвінська, Ю.М. Смельянов, Л.В. Штефан, Л.Р. Ярруліна. Суттєвий вклад у розвиток інтерактивних методик організації, дидактичного наповнення інтерактивних методів

навчання в економічній освіті внесли О.О. Бабаян, Г.І. Матукова, І.Ф. Полешук, Т.М. Примак, В.В. Різник, К.Є. Рум'янцева, Л. І. Федулова, Л.Л. Філіпова, Н.М. Шостаківська, Т.М. Чебан та ін.

Однак проблема формування економічної компетентності молодших спеціалістів не розглядалася як комплексна, мало дослідженим залишається широке коло питань, що стосуються методики формування даного інтегративного утворення.

Метою статті є висвітлення методики формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах, розробленої автором у процесі здійсненого дослідження.

При розробці методики ми виходили з того, що сприятливими для формування досліджуваної характеристики є такі педагогічні умови: *закріплення мотиваційних установок до оволодіння професією економіста-аграрника; забезпечення спрямованості навчального процесу на розвиток у студентів навичок ефективної самоосвіти; раціональне поєднання у навчально-виховному процесі різноманітних активних форм і методів навчання, що сприяють розвитку особистісно-професійних якостей майбутніх економістів; застосування маркетингового підходу до організації і проведення навчального процесу в агротехнічних коледжах задля посилення його практичної спрямованості.*

Реалізація цих умов передбачає відповідну поетапну методику формування усіх компонентів економічної компетентності: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-пізнавального, діяльнісно-практичного, особистісно-професійного. Вважаємо, що процес формування повинен відбуватися у три етапи:

1) мотиваційно-підготовчий – характеризується забезпеченням фахової поінформованості, усвідомленням студентами фахових можливостей і здібностей, професійно важливих якостей, що відповідають вимогам фаху. За мету ставиться

формування позитивної мотивації до оволодіння фахом економіста-аграрія. На цьому етапі передбачається формування мотиваційно-ціннісного компоненту (інтерес до економічної діяльності, усвідомлення змісту своєї професії, мотиви її вибору, ціннісні орієнтації, які виступають стимулом до безперервної самоосвіти і визначають рівень усвідомленості цінності знань для розвитку своєї особистості) та особистісно-професійного (наявні особистісно-професійні якості та нахили студентів до економічної роботи, а також їхнє прагнення до підвищення власної компетентності);

2) базовий етап включає фазу поглиблення розвитку загальноекономічних і становлення професійних компетенцій. При цьому необхідно забезпечити активізацію інтересу студентів до опанування нових знань і набуття нових навичок. На цьому етапі відбувається процес формування когнітивно-пізнавального компоненту (рівень засвоєння економічних знань: фахової термінології, фактів, концепцій, принципів і теорій економіки; рівень економічного мислення) і подальший розвиток особистісно-професійного через репродуктивні, творчо-репродуктивні і частково-пошукові види діяльності;

3) інтеграційний етап передбачає корекцію економічної компетентності молодших спеціалістів у практичній діяльності, зокрема формування діяльнісно-практичного компоненту (рівень економічних умінь, навичок, практичного досвіду економічної діяльності). Для третього етапу характерним є становлення професійно-орієнтованих компетенцій на основі інтеграції раніше набутого досвіду розв'язування завдань навчального характеру з досвідом розв'язування завдань професійного спрямування.

Задля забезпечення поставлених цілей на першому етапі в структуру навчального процесу пропонуємо включити мотиваційний тренінг як метод групової форми навчання. В рамках нашого дослідження тренінг «Аграрій за покликанням» орієнтований на закріплення мотиваційних установок щодо оволодіння обраним фахом через усвідомлення важливості своєї майбутньої фахової діяльності, активізацію й посилення внутрішніх мотивів студентів до особистісно-професійного зростання. Він передбачає використання таких засобів як групова дискусія, міні-лекція, створення «нарису самохарактеристики», навчальний відеофільм, створення «нарису стратегічного бачення професійного майбутнього» та ін. вправи.

Ми погоджуємося з думкою С. С. Занюка, який вказує на те, що курси мотиваційного тренінгу є недостатньо ефективними для покращення академічної успішності, але те, що стосується

широкого ефекту тренінгу, зокрема вироблення і перспективне планування професійних намірів і глобальних життєвих цілей, цей вид тренінгу суттєво змінює показники рівня мотивації [1, 279].

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що тренінг сприяє зміні структури мотивації молоді у напрямку посилення таких видів мотивів:

– соціально-значущих мотивів, пов'язаних з усвідомленням суспільної значущості діяльності, з почуттям боргу, відповідальності перед групою та суспільством; проявляються у нормативності, лояльності до групових стандартів, визнанні і захисті групових цінностей, прагненням реалізувати групові цілі;

– пізнавальних мотивів – інтересу до оволодіння новими знаннями в галузі обраного фаху;

– мотивів саморозвитку – потяг до повної реалізації своїх здібностей і бажання відчувати свою компетентність;

– мотивів самоствердження (потяг затвердити себе у соціумі), пов'язаних з почуттям власної гідності, честолюбством, самолюбством, коли людина прагне довести оточуючим, що вона на щось здатна, прагне отримати або підтримати високий соціальний статус, позитивну оцінку оточуючих, бажає, щоб її поважали і цінували [1].

На цьому ж етапі ми передбачаємо формування системи вмінь, навичок і прийомів самоосвіти. Критеріями сформованості навичок самостійної роботи, з нашої точки зору виступають наступні види діяльності (уміння):

– складати конспект лекцій;

– працювати зі спеціальною літературою, довідниками, періодичними виданнями;

– розв'язувати економічні задачі, виконувати вправи;

– складати таблиці, графіки, ілюстрації;

– складати наукові доповіді, статті, тези, реферати, звіти, тощо;

– працювати із системними каталогами, добувати інформацію з різних джерел, використовувати пошукові системи, новітні технологічні досягнення;

– виконувати творчі завдання, які передбачають самостійне складання задач, тестових завдань, комплексу вправ тощо та їх оформлення;

– аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати явища, факти, закономірності, викладені у друкованих джерелах інформації, з метою підготовки відповідей на поставлені напередодні запитання.

Розробка методичних вказівок з організації самостійної роботи студентів з кожної дисципліни, дасть можливість розв'язати цілий комплекс організаційно-методичних проблем, на що вка-

зує Н.С. Матяш [2, 213]. Проте, ми вважаємо, цього недостатньо, необхідно конкретизувати зміст самостійної роботи не по дисциплінах, а по темах чи винесених на самостійне опрацювання питаннях. План організації самостійної роботи по темах дозволить студентам повніше розкрити зміст питань запропонованої теми, логічно конструювати відібраний матеріал, концентрувати увагу на окремих моментах.

Студенти в кінці заняття отримують завдання і на наступне заняття здають заповнену картку для оцінювання самостійної роботи. Усі завдання самостійної роботи поділені на обов'язкові та вибіркові. До обов'язкових належать завдання, які всі студенти повинні виконати обов'язково під час опанування дисципліни. До вибіркових належать альтернативні завдання, серед яких кожен студент може вибрати завдання на власний розсуд так, щоб набрати необхідну кількість балів. При цьому запроваджено використання різноманітних видів самостійної роботи, що дозволяє суттєво активізувати роботу студентів.

Запропонована методика передбачає чітке та своєчасне оцінювання по кожній вивченій темі курсу в цілому, що впливає на можливість привчити студентів до регулярного і систематичного опрацювання матеріалу.

Для правильного виконання студентами тих чи інших завдань самостійної пізнавальної діяльності пропонуємо використовувати пам'ятки:

- рекомендації з написання та оформлення конспекту;
- рекомендації роботи над рефератом;
- рекомендації роботи з текстами літературних джерел;
- рекомендації роботи із формування бібліографії;
- рекомендації роботи зі складання тестів.

Задля забезпечення поставлених цілей на другому етапі пропонуємо впровадження у навчальний процес системи інтерактивних методів. Ці методи не є новими для освіти України. Проте, за результатами констатувального експерименту з'ясувалося, що активні форми організації навчання (найчастіше ділові та імітаційно-рольові ігри, брейн-ринги, «КВК», метод мозкового штурму) використовуються безсистемно, переважно на підсумкових або відкритих заняттях. Зрозуміло, що епізодичне введення заходів у навчальний процес не дасть бажаного ефекту.

Треба визнати, що лекційна форма навчання не може бути замінена жодною іншою. Проте традиційні лекції потребують поживлення, внесення певних нестандартних методичних прийомів. Відомо, що навчальний матеріал добре сприймається і засвоюється студентами, якщо він активізує навчально-пізнавальну діяльність,

увагу студентів, рух їхнього мислення за думкою лектора.

Такого ж важливого значення інтерактивні технології набувають при проведенні семінарських і практичних занять, які Л.В. Проніна називає «майстернями», де студенти під час обговорень вирішують значущі проблеми спеціальності на основі власних самостійних напрацювань, а не просто «опитуються» за матеріалом, начитаним у лекціях [3, 59].

Зауважимо, що інтерактивні методи навчання не будуть ефективними, якщо не враховувати об'єктивні закономірності їхнього використання. Насамперед, задля забезпечення ефективності використання інтерактивних методів у навчальному процесі необхідно подбати про поглиблення мотивації навчання, переорієнтацію на активне пізнання [4, 21]. Якщо студент не прагне навчатися, предмет навчання не викликає в нього інтересу, інтерактивні методики викликатимуть тільки роздратування необхідністю активно щось робити, готуватися, мислити. При цьому, є ще один фактор, який впливає на активність і зацікавленість студентів – актуальність знань і їхній тісний зв'язок з практикою. Тому недопустимо пропонувати студентам ситуації, відірвані від життя, уявні дані, умовні обставини, завдання, рішення яких описано у підручниках.

Наступне – це поступовість введення інтерактивних методів у процес навчання. Цією методикою повинен володіти не тільки викладач, студент також має вміти спілкуватися, дискутувати, працювати в команді. Таке вміння формується поступово (від простих до найскладніших методів), з першого курсу навчання до останнього.

Є очевидним й те, що дидактично доцільним має бути поєднання методів навчання готовим знанням і методів навчання способом діяльності з їх придбання на основі міркувань; методів, що передбачають створення ситуацій, стимулюють самостійні відкриття студентами економічних фактів, законів тощо [6, 264].

Задля забезпечення поставлених цілей на третьому етапі пропонуємо створити систему залучення до освітянського процесу спеціалістів-практиків, які брали б участь у проведенні практичних занять, майстер-класів, тренінгів, олімпіад; на підприємствах, що підтримують навчальний процес бажано організувати стажування за наскрізною програмою практики.

Основою авторської методики формування економічної компетентності молодших спеціалістів ми обрали базову навчальну дисципліну «Економіка підприємства», враховуючи важливість її значення для подальшого вивчення спеціальних дисциплін. Відповідно до навчальної

програми цієї дисципліни було розроблено систему методичного супроводу проведення лекційних, семінарських і практичних занять з елементами інтерактиву.

Залежно від мети навчання пропонуємо наступні форми аудиторної роботи: лекція-бесіда, проблемна лекція, лекція-дискусія, лекція-конференція, лекція-прес-конференція, лекція-аналіз конкретної ситуації, семінар-круглий стіл, семінар-дослідження, бінарні практичні заняття. Дамо коротку їх характеристику.

Лекція-бесіда (запропонована тема «Підприємство в сучасній системі господарювання» та ін.) передбачає безпосередній контакт педагога з аудиторією, що дає змогу зосередити увагу студентів на найбільш важливих проблемах теми, визначити зміст і темп викладу навчального матеріалу з урахуванням рівня підготовленості аудиторії. Для участі студентів у лекції-бесіді використовуємо прийом запитань до аудиторії.

Проблемна лекція (запропонована тема «Основні засоби аграрних підприємств» та ін.) передбачає проблемність питань або ситуацій, при цьому процес засвоєння інформації відбувається через науковий пошук засобів її вирішення у діалозі і співпраці студентів з викладачем, використовуючи прийоми: робота в малих групах, метод «мозковий» штурм, метод «спільний проєкт», метод «прес».

Різновидом проблемної лекції є лекція-дискусія (запропонована тема «Інвестиції аграрних підприємств» та ін.), яка передбачає активний обмін думками та обов'язкову наявність у змісті проблемного питання дискусійного характеру (зіткнення протилежних позицій). Ефективними прийомами в даному випадку вважаємо: метод «дебати», дискусія з провокаційними питаннями, евристична дискусія, логічна дискусія.

Лекція-конференція (запропонована тема «Інтенсифікація виробництва та науково-технічний прогрес» та ін.) проводиться за схемою наукових конференцій, складається із заздалегідь поставленої проблеми і системи доповідей. Функція викладача полягає у керуванні підготовкою таких доповідей до лекції. Під час лекції викладач може дещо узагальнити матеріал, допомогти «лектору-початківцю» з числа слухачів студентів, якщо йому не зовсім вдається відповісти на питання аудиторії.

Лекція-прес-конференція (запропонована тема «Земельні ресурси аграрних підприємств» та ін.) передбачає конкретизацію окремих проблем та участь спеціалістів-практиків цього профілю, наприклад представників державного землекористування, в обговоренні фахових питань. Студентам заздалегідь видається завдання ознайомитись зі змістом теми і скласти перелік питань,

які потребують роз'яснення або доповнення інформації.

На початку роботи студенти у письмовій формі задають питання фахівцям, які їх аналізують та групують. Відповідь дається на групи однорідних запитань. Можливі уточнення і доповнення питань з обох сторін. Викладач має роль керуючого і контролюючого процесом, слідкує за повнотою охоплення і розкриття проблеми.

Лекція-аналіз конкретної ситуації (запропонована тема «Трудові ресурси» та ін.) передбачає використання дискусійної взаємодії всіх учасників учбового процесу на прикладі розв'язання фахової ситуації (кейсу) на основі фактів реального аграрного виробництва.

Семінар-дослідження (тема «Економіка основних галузей сільського господарства») присвячений дослідженню об'ємної проблеми, що не одержала усебічного висвітлення в навчальній літературі. Моделювання або детальний опис умов дослідницьких завдань супроводжується їх постановкою для підгруп, кількість яких визначається залежно від кількості досліджуваних проблем та їх об'єму. Це спонукає усіх студентів підгрупи до пошукової діяльності, обміну думками, вирішення проблем. У підгрупах готуються доповіді і проводяться виступи її представників з відповідями на проблемне питання. На останньому етапі роботи семінару виробляється позиція всієї групи, що інтегрує точки зору підгруп.

Оскільки програмою навчальної дисципліни «Економіка підприємства» відведено лише дві години аудиторного часу на семінарське заняття (решта годин – лекційні та практичні заняття) ми розглянули один вид інтерактивної форми семінару.

Виходячи з трактування поняття «бінарний» (від лат. binarius - подвійний, такий, що складається з двох частин, компонентів [5, 81]) пропонуємо проведення бінарних практичних занять (тема «Визначення фонду оплати праці по категоріях працівників», «Визначення розміру земельного паю і орендної плати за землю» та ін.) у взаємодії з практичними працівниками, що посилять практичне спрямування навчального процесу. Ціль такого уроку – створити умови мотивованого практичного застосування знань, умінь, навичок.

Вищевказані форми навчання за принципом систематичного їх використання доцільні при викладанні інших економічних дисциплін фахової підготовки молодших спеціалістів, з урахуванням особливостей змісту та об'єму програмного матеріалу.

Таким чином, запропонована методика формування економічної компетентності передбачає

поєднання теоретичного і практичного навчання, дає змогу інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість сприйняття, розуміння і глибину засвоєння великих об'ємів економічної інформації. Використання інтерактивного навчання дозволить набувати навичок майбутнього фаху, підтримувати діалог між учасниками навча-

льного процесу, а це, в свою чергу, сприяє зростанню у студентів пізнавального інтересу до навчання.

Перспективним напрямом подальших досліджень можна вважати впровадження і перевірку ефективності науково-методичного забезпечення у навчальному процесі агротехнічних коледжів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Занюк С.С. Психология мотивации. Теория и практика мотивирования. Мотивационный тренинг [Текст] / С.С. Занюк. – К.: Эльга, Н.: Ника-Центр, 2001. – 351 с.
2. Матяш Н.С. Наступність організації самостійної роботи студентів педагогічних училищ та педуніверситетів [Текст] / Н. С. Матяш // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць. – вип. 7. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2005. – С. 210-215.
3. Проніна Л. Інноваційні та інтерактивні методи навчання – пріоритетний напрям у навчальному процесі [Текст] / Л. Проніна // Освіта: технікуми, коледжі. – 2012. – №1,2 (31). – С. 58-59.
4. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. / О. Січкарук; Університет економіки і права «Крок». – К.: Таксон, 2006. – 88 с. – (Вища освіта в сучасному світі).
5. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К.: Українська радянська енциклопедія, 1985. – 894 с.
6. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посібник [текст] / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

Viter S.A. Methodical aspects of formation economic competence of junior specialists in the process of professional training in the agro technical colleges

Abstract. The article is devoted to generalization of methods of forming economic competence young specialists in the process of professional training in agro technical colleges. In the article we examined contradictions of the process of preparing future specialists which actualize the need to improve content, forms and methods of teaching. The article also tells about pedagogical conditions which are in the foundation of developing methods of formation of all components of economic competence: motivational and value, cognitive and educational, action-practical and personal and professional. We think that the process of formation of the studied characteristics has three stages of its implementation: motivational and preparatory, basic, integrated. Special attention is given to concise characterization of each stage, definition of its goal, some technologies, which are formed by means of separate components of economic competence of young specialists. Specific suggestions for improving the methodological system of training of economists-agrarians from the standpoint of the competency approach put forward to ensure these goals. In particular, the first stage involves using the motivational training as a group form of teaching; we consider its meaning and means of influence on the personality of student. The structure of motives is defined and provided to increase them due to the introduction of motivational training. We described the author's technique of organization of independent work of students, substantiated its advantages, allocated criteria of formation of independent work skills. We analyzed the factors which demonstrate the need for systematic implementation and use in the educational process interactive methods of teaching. Attention is paid to taking into account objective regularities and necessary conditions of effective using of interactive methods. There are specific examples of using interactive teaching methods in the course "Economics of Enterprise" in agricultural higher educational establishments I and II accreditation levels, and also we disclosed the features of the methods and receptions of stimulating cognitive interest of students to learning.

Keywords: economic competence, junior specialist, professional training, methods of formation of economic competence, interactive teaching.

Витер С.А. Методические аспекты формирования экономической компетентности младших специалистов в процессе профессиональной подготовки в агротехнических колледжах

Аннотация. В статье проведено обобщение методики формирования экономической компетентности младших специалистов в процессе профессиональной подготовки в агротехнических колледжах. Рассматриваются основные противоречия процесса подготовки будущих специалистов, актуализирующие необходимость усовершенствования содержания, форм и методов обучения. Перечислены педагогические условия, лежащие в основе разработки методики формирования всех компонентов экономической компетентности: мотивационно-ценностного, когнитивно-познавательного, деятельностно-практического, личностно-профессионального. Автор считает, что процесс формирования исследуемой характеристики должен предусматривать три этапа его реализации: мотивационно-подготовительный, базовый, интегрированный. Отдельное внимание уделено сжатой характеристике каждого этапа, определению его цели, технологий, средствами которых формируются отдельные компоненты экономической компетентности младших специалистов. Для обеспечения поставленных целей выдвинуты конкретные предложения по совершенствованию методической системы подготовки экономистов-аграриев с позиций компетентностного подхода. В частности, первый этап предусматривает применение мотивационного тренинга как групповой формы обучения, рассматривается его значение и средства воз-

Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. 2013, Vol. 7.

действия на личность студента. Определена структура мотивов, которые предусматривается усилить в результате внедрения мотивационного тренинга. Представлена методика организации самостоятельной работы студентов, обоснованы ее преимущества, выделены критерии сформированности навыков самостоятельной работы. Проанализированы факторы, доказывающие необходимость внедрения и систематического использования в учебном процессе интерактивных методов обучения. Акцентируется внимание на учете объективных закономерностей и необходимых предпосылок эффективного использования интерактивных методик. Приведены конкретные примеры использования методов интерактивного обучения при преподавании дисциплины «Экономика предприятия» в аграрных вузах I-II уровня аккредитации, раскрыты особенности методов и приемов стимулирования познавательного интереса студентов к обучению.

Ключевые слова: экономическая компетентность, младший специалист, профессиональная подготовка, методика формирования экономической компетентности, интерактивное обучение.